

## РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, доктора філологічних наук, професора,  
завідувача кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики  
Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки  
та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України  
**Компанцевої Лариси Феліксівни**  
на дисертаційну роботу **Присташ Анастасії Андріївни**  
на тему «**Арабістика Агатангела Кримського : інтертекстуальний,  
перекладацький та епістолярний виміри**», подану до захисту на здобуття  
ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за  
спеціальністю 035 «Філологія»

Внесок Агатангела Кримського у літературу й науку є вагомим і різнобічним. Видатний сходознавець, який знав понад 60 мов, був автором багатьох підручників із різних напрямів орієнталістики. Його перу належить понад тисяча наукових розвідок, численних монографій, публіцистичних виступів із величезним діапазоном інтересів. Мовознавець, історик, фольклорист, перекладач, він на посаді першого й неодмінного секретаря Української Академії наук започаткував і заклав підмурок вітчизняної орієнталістики, активно розбудовував літературну та перекладну україністику. Проте його ім'я у широкого загалу не асоціюються виключно з Україною; його праці російська федерація все ще намагається репрезентувати як імперські. Тому надзвичайно важливим для кристалізації сучасного українського суспільства, відродження його традицій та підвищення рівня національної самосвідомості є поліаспектне знайомство з такими непересічними постатями в історії України, як Агатангел Кримський.

***Актуальність теми дослідження*** А. А. Присташ зумовлена станом недостатнього опрацювання інтертекстуального, перекладацького та епістолярного доробку А. Кримського у взаємозв'язках із арабською літературою. Розгляд діяльності вченого-орієнталіста, митця й перекладача й дослідника арабської літератури здатен забезпечити бачення всієї творчої постаті науковця, в тому числі й поглибити розуміння його перекладознавчих принципів, а також привнести нові деталі й відтінки в аналіз його інтерпретаторської та епістолярної творчості.

***Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами.***

Дисертаційна праця спрямована на реалізацію положень Стратегії забезпечення державної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022, Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. Обрана тема відповідає п. 32 Філологія в системі СБУ «Основних напрямів наукових та науково-технічних досліджень у системі Служби безпеки України», затверджених наказом Центрального управління СБ України від 18.07.2025 р. № 271. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії СБ України від 25.11.2021 р., протокол № 14.

***Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.***

Достовірність одержаних результатів обумовлена комплексністю та системністю проведеного дослідження дискурсу арабістики у літературній рецепції Агатангела Кримського : на інтертекстуальному, перекладацькому та епістолярному рівнях. Робота виконана у руслі сучасного літературознавства, компаративістики та орієнталістики з урахуванням потреб сучасної гуманітаристики в осмисленні механізмів міжкультурної взаємодії і репрезентації арабського Сходу у вітчизняному науковому просторі.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше осмислено художню спадщину А. Кримського як комплексну систему інтертекстуальних, перекладацьких та епістолярних вимірів рецепції арабської літературної традиції, що зумовлює формування ідіостилу письменника; реконструйовано цілісне інтертекстуальне поле художнього доробку сходознавця в його кореляції з арабською словесністю шляхом виявлення та систематизації міжтекстових зв'язків поезії й прози письменника з творами арабської літератури; обґрунтовано механізми

реалізації перекладацьких стратегій відтворення класичної арабської поезії та Корану на основі компаративістичної концепції А. Кримського та виокремлено її ключові параметри; запропоновано авторську дефініцію «арабістики» з урахуванням її змістового виміру у творчості вітчизняного вченого-орієнталіста.

Методологічною основою дослідження є комплексний міждисциплінарний підхід, що поєднує загальнонаукові та спеціальні літературознавчі, компаративні й культурологічні методи. До загальнонаукових методів належать аналіз, синтез, індукція, дедукція та опис, що застосовуються для узагальнення теоретичних підходів у межах літературознавства, компаративістики, теорії інтертекстуальності та орієнталістики, а також для систематизації наукових концепцій щодо природи міжкультурної рецепції.

Емпіричну основу дисертаційної праці становлять наукові публікації Агатангела Кримського, роман «Андрій Лаговський», збірка малої прози «Бейрутські оповідання», поетична збірка «Пальмове гілля», критика і публікації письменника на шпальтах українських часописів «Правда», «Зоря», епістолярна спадщина. У роботі також було використано різномовні лексикографічні і довідкові джерела, оригінальні тексти класичної арабської поезії, антології, літературну критику.

Теоретико-методологічну основу становить значний обсяг опрацьованих джерел, що слугують міцним теоретичним підґрунтям для ключових положень та ідей роботи. Науковий апарат є коректним і відповідає сучасним стандартам літературознавчих і компаративних методик, що гарантує надійність отриманих результатів. У дисертації недостовірна або суперечлива інформація не виявлена, що підтверджує високий рівень достовірності викладеного матеріалу та системність проведеного аналізу.

***Значущість дослідження для науки і практики, шляхи його використання.***

Дисертація містить нові, раніше не представлені на захист наукові положення. Практичне значення отриманих результатів визначається теоретико-літературознавчою і прикладною спрямованістю дисертації та полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використаними під час викладання філологічних дисциплін, здійсненні перекладів на замовлення практичних підрозділів СБ України, розробки лінгвокультурологічних словників і довідників, а також навчальних посібників.

Отримані результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Національної академії СБ України під час викладання навчальних дисциплін : «Лінгвокраїнознавство країн першої іноземної мови (арабська)», «Література першої іноземної мови (арабська)», «Теоретична та прикладна лінгвістика першої іноземної мови (арабська)» (акт впровадження від 05.02.2026 р.).

***Оцінка змісту дисертації та її завершеність.*** Дисертаційна робота чітко структурована, містить вступ, три розділи, послідовно поділені на підрозділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел (335 позицій) і додатки. Структура відзначається логічністю та внутрішньою цілісністю, що забезпечує послідовне розгортання наукового аналізу. Назва дисертації корелює з метою – здійснення компаративного аналізу специфіки рецепції арабістики у творчості Агатангела Кримського крізь призму епістолярного, інтертекстуального та перекладацького вимірів, завданнями та змістом роботи, адекватно відображає її теоретичну й практичну спрямованість. Об'єктом дослідження виступає наукова, художня, перекладацька та епістолярна творчість А. Ю. Кримського у її кореляції з дискурсом арабістики. Предметом дослідження є рецепція арабістики у творчості Агатангела Кримського в її інтертекстуальному, перекладацькому та епістолярному вимірах. Об'єкт і предмет дослідження сформульовано

коректно, вони відповідають обраній темі та визначеним завданням. У вступі дисертанткою ґрунтовно окреслено методологічні засади, поняттєво-категоріальний апарат і дослідницьку стратегію.

У першому розділі *«Інтертекстуальні зв'язки художньої творчості Агатангела Кримського з арабською літературою»* розглянуто прозовий та поетичний доробок А. Кримського в інтертекстуальних зв'язках з арабською літературою та фольклором. Важливою рисою інтертекстуальності в творчості А. Кримського визначено майстерне переплетення національних мотивів з арабськими темами. Інтеграція арабських інтекстів та арабської поезики до великої прози і поетичної творчості митця дозволило А. А. Присташ доказово стверджувати, що арабістика мала великий вплив на мистецькі погляди письменника.

Другий розділ *«Перекладацькі стратегії Агатангела Кримського»* присвячено осмисленню перекладацької діяльності А. Кримського з арабської фольклору, літератури та Корану. Новаторським відкриттям А. Кримського в царині художнього перекладу стало залучення інтерпретатором до відтворених українською мовою арабських текстів наукового апарату, зокрема покликань, у яких наводилась їхня паспортизація у відомих публікаціях.

У третьому розділі *«Епістолярна спадщина А. Кримського в оптиці арабістики»* здійснено аналіз епістолярної спадщини митця. Дисертантка фахово осмислила та обґрунтувала на рівні тематичному й хронологічному п'ять періодів епістолярної творчості адресанта. Специфіку епістолярного ідіостилю А. Кримського було систематизовано відповідно до тематики листів.

Узагальнюючі висновки логічно підсумовують результати дослідження, у них системно викладено основні положення та окреслено перспективи подальших наукових розвідок. Отримані результати характеризуються науковою новизною, теоретичною значущістю та практичною цінністю. Основні положення і результати дисертаційної роботи

апробовано на шести наукових заходах різного рівня, зокрема міжнародних, всеукраїнських, міжвузівських конференціях і засіданнях круглих столів, що засвідчує їхню актуальність і наукову значущість. За результатами дослідження опубліковано 15 наукових праць, серед яких : 7 одноосібних статей у фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, 1 стаття у закордонному виданні, 6 праць апробаційного характеру (тези доповідей), 1 навчальний посібник, що засвідчує належний рівень апробації та оприлюднення наукових результатів.

***Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності.***

На підставі комплексної перевірки тексту дисертаційної роботи Присташ Анастасії Андріївни із застосуванням спеціалізованих програмних засобів виявлення текстових запозичень, а також у результаті експертного аналізу змісту роботи встановлено, що подана дисертація та пов'язані з нею наукові публікації апробаційного характеру виконані авторкою самостійно. Дисертантка неухильно дотримувалася основних принципів академічної доброчесності, зокрема норм коректного цитування, належного оформлення наукового апарату та відповідального використання джерельної бази. Проведена перевірка не виявила ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації наукових результатів. Усі запозичення мають належне оформлення та супроводжуються відповідними покликаннями на використані джерела, що відповідає чинним вимогам до наукових праць. Текст дисертації характеризується високим рівнем академічної культури, коректністю наукового викладу та дотриманням етичних стандартів наукової діяльності.

***Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.***

Рецензована робота Присташ Анастасії Андріївни заслуговує на високу оцінку, проте деякі положення мають дискусійний характер, зокрема :

1. У першому розділі роботи «Інтертекстуальні зв'язки художньої творчості Агатангела Кримського з арабською літературою» варто було

бодай пунктирно окреслити алюзії та парафрази з Біблії нарівні з інтертекстуальними візіями Корану.

2. У другому розділі дисертації «Перекладацькі стратегії Агатангела Кримського», на наш погляд, мало дослідницької уваги приділено переспівам перекладача, у яких також були реалізовані його інтерпретаторські стратегії.

Однак зазначені зауваження та побажання жодною мірою не знижують наукової ваги, обґрунтованості та значущості отриманих Присташ Анастасією Андріївною результатів і сформульованих висновків. Загалом дисертаційна робота вирізняється високим рівнем теоретико-методологічної обґрунтованості та комплексним підходом до вивчення художньої спадщини А. Кримського як комплексної системи інтертекстуальних, перекладацьких та епістолярних вимірів рецепції арабської літературної традиції.

Важливою перевагою в роботі є чітко структурована методологія, яка охоплює широкий спектр загальнонаукових і спеціалізованих методів, а також їх послідовне застосування на різних етапах дослідження. Окремо слід відзначити ґрунтовну емпіричну базу, сформовану на основі значного епістолярного корпусу, архівних матеріалів, рукописів А. Кримського, що підвищує достовірність отриманих результатів.

**Загальний висновок.** Висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Присташ Анастасії Андріївни «Арабістика Агатангела Кримського : інтертекстуальний, перекладацький та епістолярний виміри», якій притаманні оригінальність, наукова новизна та практична значущість, а також належний теоретичний рівень і виваженість наукових підходів. Ступінь наукової новизни, теоретична й практична цінність, достовірність отриманих результатів і актуальність обраної теми дають підстави кваліфікувати рецензовану дисертацію як завершене самостійне дослідження, що відповідає пп. 6–7 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

**Офіційний рецензент:**

доктор філологічних наук, професор,  
завідувач кафедри стратегічних комунікацій  
та прикладної лінгвістики  
ННІ ІБ СК НА СБ України

Лариса КОМПАНИЦЕВА